

Треба прикласти всі можливості, щоб зберегти неповторні обриси мітрідатських вулиць, його надра, де ще чекають на своїх дослідників численні боспорські склепи. Дисонансом цим виступам пролунала промова архітектора А. О. Сальнікова, який відстоював ідею «неминучого» знесення старих кварталів і необхідності забудови схилів Мітрідату сучасними будинками.

Загострено проходило обговорення проекту Е. І. Лопушинської по реставрації Царського кургану. За замовленням Керченського заповідника проект був попередньо прорецензований докт. архітектури С. Д. Крижицьким, який визнав його повну невідповідність, як з боку збереження естетичного та історичного змісту пам'ятки в цілому, так і з урахуванням якості запропонованих заходів реставрації. Автор проекту відстоювала свої позиції, посиляючись на позитивні відгуки Вченої Ради Інституту «Укрпросктреставрація», що не тільки затвердила проект, а й включила його у виробничий план на IV квартал 1988 р. Це нечуване порушення основних положень законів УРСР і СРСР про охорону пам'яток, де підкреслено, що пам'ятки союзного значення, якою є Царський курган, знаходяться під безпосереднім контролем Міністерства культури СРСР і їх реставрація обов'язково узгоджується з цим державним органом. Через це учасники семінару відхилили проект реставрації, запропонований Е. І. Лопушинською.

В останній день група керченських архітекторів (керівник групи В. Д. Фролов) представила учасникам семінару на обговорення проект лапідарію, який за рішенням Міністерства культури УРСР буде споруджено для Керченської лапідарної колекції, що налічує зараз понад 1800 експонатів. Проектанти представили цікаві об'ємні та графічні проекти, які враховують своєрідність колекції і сучасні вимоги музейного дизайну — експозиція за типом відкритих фондів, широке застосування технічних засобів, робота з відвідувачами в кіно-лекційних залах, реставраційний комплекс тощо. Присутні активно обговорювали проекти.

Результати плідної роботи семінару знайшли відбиток у відповідному рішенні, основні положення якого торкнулися охоронних зон Керченського заповідника — визначення їх меж, широкої популяризації античних пам'яток Боспору, створення при заповіднику спеціальної дільниці по консервації і реставрації відкритих архітектурних комплексів, перегляду генплану розвитку м. Керчі з урахуванням створення заповідних зон.

Були також подані пропозиції щодо створення об'єднаної Боспорської експедиції, для комплексного дослідження античних пам'яток Керченського регіону. Визначено доцільним скликати аналогічні семінари з питань археології окремих регіонів Криму раз на 3 роки.

«Кімерійці та скіфи», семінар, присвячений пам'яті О. І. Тереножкіна

Б. М. Мозолевський, Н. М. Бокій

1—4 грудня 1987 р. в м. Кіровограді працював Всесоюзний семінар з проблеми «Кімерійці та скіфи», скликаний з ініціативи Інституту археології АН УРСР, Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна, Кіровоградської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури і Кіровоградського обласного краєзнавчого музею на відзначення 80-ї роковини від дня народження видатного дослідника історії та археології стародавнього населення Української РСР, Заслуженого діяча науки Української РСР, доктора історичних наук, професора О. І. Тереножкіна. В роботі семінару взяли участь 66 фахівців із провідних наукових центрів

України, Російської Федерації, Грузії та Білорусії.

Вступним словом семінар відкрив директор Інституту археології АН УРСР П. П. Толочко, який охарактеризував життєвий і науковий шлях О. І. Тереножкіна. Вшановуючи пам'ять свого старшого колеги і вчителя, учасники конференції провели екскурсію до Чорного Лісу, де 1949 р. О. І. Тереножкіним за розкопками Чорноліського городища було виділено одноіменну культуру, що стала ключовою для розуміння історії стародавнього населення республіки в період доби бронзи-раннього заліза.

На засіданнях семінару прочитано і обговорено 46 наукових доповідей, що відби-

ли об'єктивний стан сучасного вивчення передскіфського та скіфського часу на території УРСР і в суміжних областях. Ще 42 доповіді було представлено тезами.

Тематично прочитані доповіді розподілилися на кілька груп. Першу з них становили доповіді, присвячені аналізу наукової спадщини О. І. Тереножкіна (С. С. Березанська; Б. М. Мозолевський, В. Ю. Мурзін, Є. В. Черненко, Е. В. Яковенко).

У вивченні проблем археології та історії передскіфського часу центральне місце посіла доповідь Г. І. Смирнової, присвячена історичній інтерпретації пам'яток Середнього Подністров'я у світлі поглядів О. І. Тереножкіна. Дослідниця підтримала обґрунтовану ним хронологію пам'яток передскіфського часу. Що ж до історичних процесів у цей період на Дніпровському Правобережжі, то Г. І. Смирнова схильна завбачати рух впливів не із сходу на захід, як гадав О. І. Тереножкін, а в зворотному напрямі. Цієї ж думки дотримувалася і С. С. Березанська, яка вважає можливим пов'язувати утворення чорноліської культури з просуненням в Середнє Подніпров'я фракійських племен. Проте Л. І. Крушельницька у своєму виступі застерегла проти перебільшення значення фракійських елементів у чорноліській культурі. Вона ж познайомила учасників конференції з дослідженням солеварних центрів передскіфського часу на Прикарпатті. Н. П. Шевченко доповіла про відкриття нових чорноліських пам'яток на Дніпровському Лівобережжі.

Решта доповідей, пов'язаних з передскіфським періодом на Україні, присвячена проблемі кімерійців. У них піднімалися питання локалізації кімерійських племен (В. В. Отрощенко), хронології пам'яток новочеркаської групи (В. І. Ключко, С. В. Махортних), економічних зв'язків кочовиків Нижнього Дону в VIII—VII ст. до н. е. (С. І. Лук'яшко), виділення поховань кімерійського часу в Нижньому Поволжі (В. І. Мамонтов, Є. П. Миськов) тощо.

Суттєві проблеми кімеро-скіфської археології та історії було піднято в доповідях кавказознавців (Ю. М. Воронов; О. М. Давудов; В. Б. Ковалевська, А. Л. Нечитайло). Тематично з ними межували доповіді скіфознавців, присвячені питанням перебування скіфів на Північному Кавказі (Л. К. Галаніна, А. Ю. Алексеев; С. В. Махортних).

Більша частина доповідей, прочитаних на семінарі, була пов'язана з питаннями скіфського часу на території України. Нові пам'ятки цього періоду представляли І. М. Кулатова, О. Б. Супруненко, А. Г.

Плешивенко, Н. М. Бокій, В. П. Григор'єв, А. В. Андросов та С. Є. Мухопад. Найбільшу увагу серед цих повідомлень привернули матеріали білогрудівсько-скіфського ґрунтового могильника поблизу с. Заломі на Кіровоградщині, дослідженого Н. М. Бокій.

Значно більша кількість доповідей стосувалася теоретичних питань історії Скіфії. Проблему періодизації історії Північного Причорномор'я у скіфській час порушено Ю. О. Виноградовим та К. К. Марченком. У доповідях А. Ю. Алексеева, С. І. Андрух, І. В. Бруяко, С. В. Поліна, О. В. Симоненка, Є. В. Черненка та ін. розглянуто значне коло питань політичної історії скіфів. Проблеми етнічної та соціальної історії населення скіфського часу на території України порушувалися в доповідях А. О. Моруженко, К. П. Бунятян та С. С. Бессонової, С. Є. Рассадіна, С. А. Скорого, Ю. Н. Бойка, І. С. Винокура і А. Ф. Гуцала, Б. М. Мозолевського. Ряд доповідей стосувався питань матеріальної культури і виробництва (С. Я. Ольговський, В. О. Косіков), мистецтва (О. В. Переводчикова, О. О. Попова), ідеологічних уявлень (В. П. Білозор) скіфської спільності. Цікаві спостереження з питань палеозоології скіфського часу зроблено у доповіді О. П. Секерської. Велику увагу викликала доповідь С. І. Круц про формування фізичного типу скіфів.

У резолюції, прийнятій на заключному засіданні семінару, підкреслювався високий його організаційний та науковий рівень. Зокрема в ній відзначалося, що вивчення основних проблем кімеро- та скіфознавства за останні роки просунулося вперед. Разом з тим, «необхідно відзначити, що багато з них продовжують залишатися дискусійними і потребують поглибленого подальшого дослідження. Серед найбільш актуальних питань, на які в найближчий час слід спрямувати увагу дослідників,— археологічна атрибуція кімерійців, походження та рання історія скіфів, етнічна географія Скіфії, соціальна історія та економічні засади скіфського суспільства, уточнення хронології пам'яток раннього залізного віку, визначення ролі фракійських елементів у складанні чорноліської культури тощо».

Враховуючи велике значення роботи семінару для вивчення питань історії та археології раннього залізного віку на території УРСР, визнано за доцільне скликати його регулярно раз на п'ятирічку. За матеріалами доповідей, прочитаних на семінарі, готується видання збірника наукових статей.